

mgr Justyna Mazepus

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Temat rozprawy doktorskiej

Fonetyka artykulacyjna, akustyczna i audytywna polszczyzny a zaburzenia mowy dziecka

Cel badawczy pracy

Celem badawczym pracy jest ukazanie związku między językoznawczym uporządkowaniem podstawowych zagadnień z dziedziny fonetyki, a logopedią będącą nauką o kształtowaniu, doskonaleniu, utrwalaniu i korygowaniu mowy na prymarnym, a więc kluczowym, etapie jej rozwoju. Ponadto pragnę wskazać, jak teoretycznie zdefiniowane obrazy poszczególnych głosek, głównie tych przysparzających największe problemy artykulacyjne, realizowane są w formie dźwiękowej, na której to budowana jest komunikacyjna relacja interpersonalna i jaki wpływ na wyrazistość języka mówionego oraz wynikającą z niej wartość audytywną wywiera fonetyka.

Zawartość treściowa rozprawy

Rozprawa ma charakter „dialogu” między precyzją artykulacyjną, a wynikającą z niej poprawnością akustyczną i finalnym odbiorem tychże elementów werbalizacji, czyli fonetyką audytywną. Składa się z siedmiu części, spisu treści, uwag wstępnych, zakończenia, streszczenia oraz wykorzystanych publikacji z danego zakresu nauki.

Pierwszy podstawowy rozdział mojej rozprawy doktorskiej dotyczy istoty mowy, słyszenia oraz procesu komunikacji. Dalej charakteryzuję stosowne zjawiska dotyczące zaburzeń mowy dziecka i problematykę tę kontynuuję poprzez prace m. in.: M. Spitzera, E. M. Minczakiewicz, L. Kaczmarka, pogłębiając rozpoczęte treści dotyczące pola ruchu, słuchu, wzroku czy czucia aparatu artykulacyjnego, opierając się na opracowanym przez J. Konorskiego

modelu mechanizmu zaburzeń mowy, który wynika z teorii jednostek gnostycznych (sposprzeżeniowych). Rozszerzając tę problematykę, podejmuję zagadnienia dotyczące stworzonego przez L. Kaczmarka podziału na cztery okresy rozwoju mowy, które dokładnie charakteryzuję podając prawidłową kolejność pojawiania się poszczególnych głosek naszego systemu fonetycznego. Następnie prezentuję wybrane klasyfikacje zakłóceń mowy opracowane przez H. Spionek, I. Styczek, L. Kaczmarka czy T. J. Kanię, starając się odnieść zawartą w nich teorię do własnej praktyki logopedycznej. Rozdział ten kończę ogólną charakterystyką takich wad wymowy, jak: seplenienie, reranie, wymowa bezdźwięczna i wadliwa realizacja spółgłosek tylnojęzykowych, uważając je za bezwzględnie dominujące wśród dzieci odstępstwa od normy rozwojowej.

Analizując podjętą w drugim rozdziale tematykę, wyjaśniam takie pojęcia, jak głoska oraz sylaba, poświęcając dużo więcej uwagi znaczeniu i edukacyjnej roli sylaby. Zwracam także uwagę na centralne pojęcie w psychologiczno-fonetycznych koncepcjach B. de Courtenay, którym jest pojęcie fonemu czy też fonemy.

Trzeci rozdział poświęcony jest już w całości fonetyce artykulacyjnej, którą uważam za nadrzędną względem pozostałych. Omawiam praktyczne wskazówki dotyczące przygotowania narządów mowy do skomplikowanej i bardzo precyzyjnej pracy, która musi być idealnie skoordynowana, na co zwraca uwagę chociażby G. Lindner.

Czwarty rozdział zawiera charakterystykę podstawowych pojęć akustyki oraz specyfikę głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych. W dalszej części wskazuję różnice w warstwie akustycznej spółgłosek, podkreślając znaczenie innych leksemów: szmer, impuls, szum, segment fonetyczny. Poruszam także problematykę związaną z akcentem, cechami dystynktywnymi głosek, z melodyjnością języka, pauzami, wydłużeniem końcówek samogłoskowych, starając się uzupełnić teoretyczne informacje tymi, które zgromadziłam na przestrzeni kilku lat pracy w przedszkolach.

Teoretyczną strukturę pracy kończy rozdział poświęcony fonetyce audytywnej, która stanowi dział lingwistyki zajmujący się badaniem dźwięków mowy, ale wyłącznie od strony ich odbioru.

Dwie ostatnie części stanowią odzwierciedlenie głównego celu badawczego, którym było ukazanie fonetyki w świetle jej ścisłego powiązania z praktycznym, rzeczywistym aktem międzyludzkiej komunikacji językowej poprzez zbadanie, jak wymienione, i nierozzerwalnie ze sobą połączone rodzaje fonetyki funkcjonują w mowie, która jest na etapie poznawania i następnie potocznego użycia w codziennych sytuacjach. Opisuję więc zniekształcane

przez dzieci głoski, koncentrując się na rodzaju ich deformacji czy też substytucji, a następnie określiłam, na który z typów fonetyki dane zakłócenia mają największy wpływ i dlaczego. Analizie poddaję zarówno spółgłoski primarne, jak i dźwięczne, wargowo-zębowe, syczące, szumiące, ciszące, dźwiękowe, tylnojęzykowe, czyli wszystkie te, z których nauką dzieci mają duże problemy.

Podsumowaniem moich spostrzeżeń jest autorski zestaw wybranych głosek i ich najczęściej występujących zamienników wraz z określonym za pomocą leksemów „znaczący” i „umiarkowany” stopniem ich oddziaływania na warstwę semantyczną wypowiedzi i jej czytelność odbiorczą. Opracowanie to pokazuje więc autentyczne wpływy, zauważonych przeze mnie, zniekształceń na wszystkie trzy typy fonetyki.

Następnym etapem samodzielnych działań naukowych stały się wierszyki, krótkie historyjki artykulacyjne oraz rozmaite ćwiczenia na materiale głoskowym, sylabowym, wyrazowym i zdaniowym. Wybrana przeze mnie grupa badawcza będąca nadrzędnym odbiorcą i użytkownikiem tychże ćwiczeń, to dzieci w wieku 3-6 lat, z którymi prowadzę zajęcia w dwóch prywatnych przedszkolach w Andrespolu i Justynowie.

Materiał zawarty w autorskiej części mojej rozprawy przeznaczony jest do pracy z grupą dzieci, zwykle od dziesięciu do piętnastu osób. Wykorzystuję go podczas prowadzenia zajęć z logorytmiki, w których biorą udział wszystkie przedszkolaki, niezależnie od wieku i poziomu umiejętności werbalnych. Ich celem są działania profilaktyczne i stymulujące rozwój, bez ukierunkowania na eliminację pojedynczych zaburzeń. Na samym początku podaję dokładny opis poszczególnych ćwiczeń artykulacyjnych, które powtarzam regularnie na każdym zajęciach i przybliżam sens oraz cel takiego postępowania. Następnie, odwołując się do tematu rozprawy, przedstawiam swoje dążenia kształceniowe, które określam jako: fonetyczne cele artykulacyjne, fonetyczne cele akustyczne, fonetyczne cele audytywne. Każdy z nich kolejno omawiam, tworząc w ten sposób teoretyczną podstawę, na której to opieram swoje twórcze działania terapeutyczne, finalnie ukazane w postaci historyjek, wierszyków i innych ćwiczeń. Jednocześnie stosuję szczegółowe metody logopedyczne, lingwistyczne i pedagogiczne, wybrane świadomie po to, aby odnaleźć i ostatecznie uzyskać rozwiązanie problemu badawczego, którym są dla mnie wszelkie zniekształcenia języka mówionego, pojawiające się u dzieci w okresie swoistej mowy dziecięcej.

W zakończeniu rozprawy podsumowuję omówioną problematykę oraz autorski materiał terapeutyczny. Nawiązuję do wybranej grupy badawczej i formułuję wnioski z prowadzonych z nią zajęć.